

2. Jāņa Jaunsudrabiņa "Mūsmāju" valoda

1. uzdevums.

1.1. Izlasi jautājumus, noskaties videosižetu un atbilde uz jautājumiem!

1. Kurš ir videosižetā redzamā muzeja nosaukums?

- "Nereta"
- "Mūsmājas"
- "Riekstiņi"

2. Kas ir Jānis Jaunsudrabiņš?

- rakstnieks
- gleznotājs
- komponists
- tulkotājs

3. Cik gadu dzīvojis J. Jaunsudrabiņš? _____

4. Uzraksti J. Jaunsudrabiņa grāmatas nosaukumu, kurā viņš apraksta dzīvi

videosižetā redzamajās mājās! _____

5. Nosauc 5 lietas, kuras var apskatīt muzejā! _____

6. No kura gadsimta saglabājušās muzeja ēkas? _____

1.2. Zīmē laika līniju kopā ar skolotāju! Atzīmē tajā laiku, no kura saglabājušās "Riekstiņu" mājas, un mūsdienas! Novērtē, cik tas bijis sen/nesen!

2. uzdevums.

Daudzi latviešu rakstnieki savos literārajos darbos ir attēlojuši savas mājas.

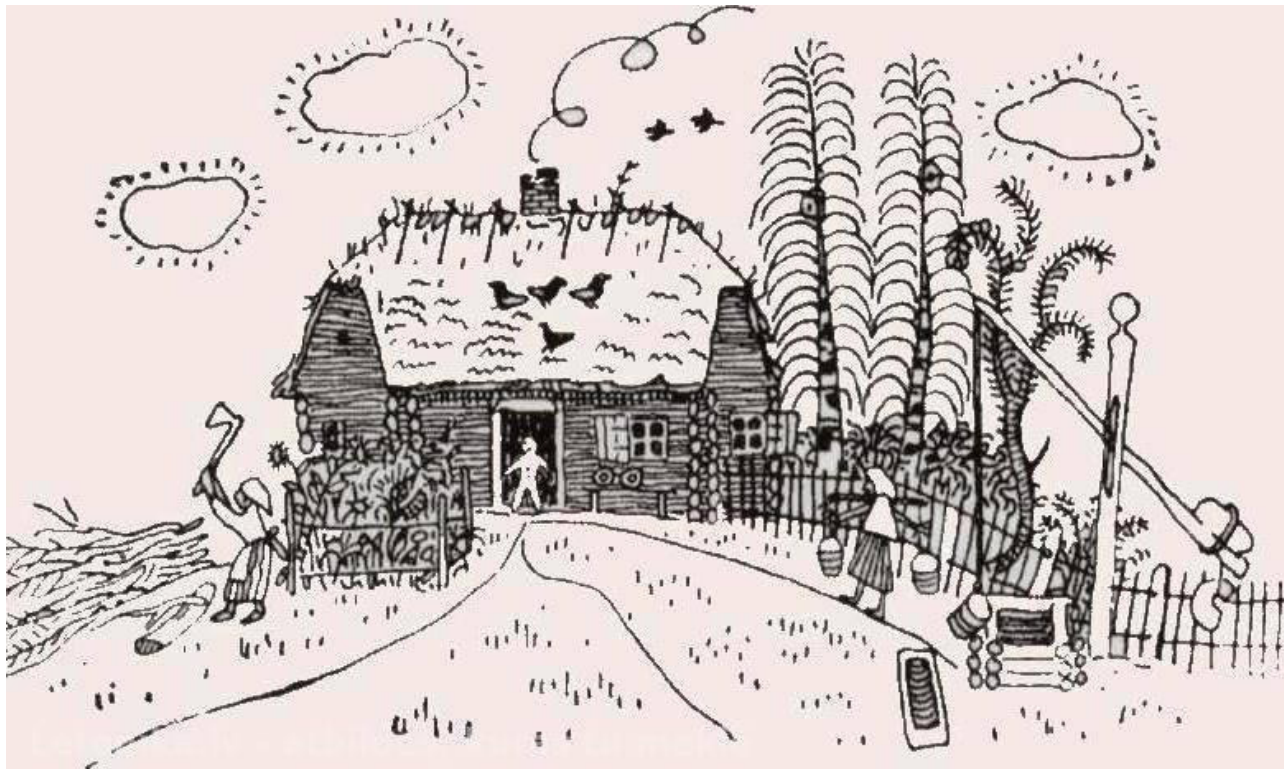
Viens no viņiem – Jānis Jaunsudrabiņš.

Lasi Jāņa Jaunsudrabiņa tēlojuma "Mūsmājas" fragmentus! Veic uzdevumus!

2.1. Aplūko autora ilustrāciju (1. att.)! Pastāsti,

- kas tajā ir attēlots;
- kur atrodas māja;
- kāda tā ir;
- kas ir redzams apkārtnē?

2.2. Lasot 1. fragmentu, izkrāso ilustrācijā tās zīmējuma daļas, par kurām autors rakstījis!

1. attēls. Mūsmājas/www.letonika.lv

Kaut gan zemnieku mājas ir visas gandrīz vienādas, tad tomēr liekas, ka tādu otru visā Augškurzemē nav kā mūsmājas. – Aizvien pār viņām debesis visaugstāk velvējās; tie mākoņi bij visbaltāki, kuros gulēja bērzu galotnes vecās istabas galā. Tik zaļa sūnu jumta nekur nebij kā mūsu **istabai**. Un uz šī zaļā jumta – sarkanu ķieģeļu skurstens. Tas sēdēja pietvīcis zaļajās sūnās un brīžam kūpēja. Vakaros viņš apsedzās pats ar saviem dūmiem un kļuva gandrīz neredzams. No virsa bija nodrupuši daži ķieģeļi; robi apkvēpuši tumši brūni.

(..)

Istabas āra sienas bija pelēkas kā lapsēnu pudura ārpusē, kā pelēks papīrs, izmircis un atkal sakritis. Dažas baļķes izlōdzījušās. Istabas priekšā soliņš, kur kādreiz nosēsties vai apgāzt spaņņus.

Logi bija nevienādi: lielākajiem sešas rūtis, mazākajiem tikai viena. Bet visiem logiem **slēgi**. (..)

Istaba – *senāk*: dzīvojamā māja.

Slēgi – loga sānu malās (parasti ēkas ārpusē) iestiprinātas virināmas (parasti koka) plāksnes logu aizsegšanai.

2. attēls. Slēgi

2.3. Atbildi uz jautājumiem!

- Kuru vārdu nozīmi tekstā tu nezini, bet saproti (nojaut)?
- Kurus vārdus vēl tu nesaproti?
- Kā tu varētu noskaidrot nesaprotamo vārdu nozīmi?
- Kuru vārdu rakstība tev liekas dīvaina? Kā šos vārdus lieto mūsdienās?
- Kā tu saproti tekstā izceltos teikumus?
- Vai pamanīji atšķirības starp mājas aprakstu un ilustrāciju? Salīdzini pamanītās atšķirības ar ēku fotogrāfijā (3. att.)!
- Salīdzini autora ilustrāciju un “Riekstiņu” māju fotogrāfijā! Kādas ir atšķirības? Kā tu domā, kāpēc tādas ir?

3. attēls. “Riekstiņi”: dzīvojamā māja/Latvia Travel

2.4. Atceries! “Riekstiņi” J. Jaunsudrabiņa “Baltajā grāmatā” tiek sauktas par “Mūsmājām”. Tagad tur ir iekārtots memoriālais muzejs.

Sameklē tīmeklī muzeja adresi un atrodi “Riekstiņu” atrašanās vietu Latvijas kartē! Kurā Latvijas novadā tā atrodas?

Plāno kopā ar skolotāju un klasesbiedriem ekskursiju uz J. Jaunsudrabiņa bērnības mājām “Riekstiņi”!

3. uzdevums.

3.1. Strādā mācību grupā! Lasiet vienu no teksta fragmentiem! Ko autors apraksta šajā fragmentā? Kāds ir šī teksta fragmenta temats?

Priekšnama durvis bija taisītas no trim dēļiem. (..) Durvis augšā un apakšā labi nepiegūla, un sniegs nāca priekšnamā, kaut gan durvis cītīgi tika pieskatītas, lai nepaliktu vaļā. Tad vistas rītos, tikko lēca no istabas augšas, knābāja balto, nelūgto viesi. Pa nakti viņas bija ļoti izslāpušas.

Kad āra durvis bija **cieti**, tad priekšnams aizvien izskatījās ļoti drūms un vēss. Tur aizdurvē snauda krāsnes slota, **maizes lāpsta** un skruķis. (..)

Istabas durvīm bija skaists kliņģis, dzelzs, savīts pēc auklas un veikli izliekts, ar sirdsveidīgu plānu mēlīti augšā. Virsū durvis atsietas ar aukliņu, lai atvērušās neskrien līdz galam vaļā un nedauza krāsnes sānus. (..)

Tāda bija mūsu istaba. Un, kad ziemas svētdienās spīdēja saule un meta no mazajiem logiem līdz plānam zilas, mirdzīgas lentas, tad plašā, tīrā istaba ar daudzajām gultām un darba rīkiem izskatījās kā pasaka. Kas viņā ienāca, tam vajadzēja smaidīt un saņemt rokas.

No priekšnama otras durvis veda **kambarītī**. (..) Kamarītī dzīvoja saimnieki. Tas bija pavisam mazs **aizgaldiņš**: tikko telpa gultai un trim smagiem krēsliem. Pie durvīm maza krāsniņa. (..)

Uz galda stāvēja liels pods ar ālavi. Kad kādam zobi sāpēja pašu mājās vai kaimiņos, tad nozuda viens no apakšējiem zariem. Tomēr viņa turējās diezgan kupla. – Vēl uz galda pastāvīgi bij, kā piesieta, balta, apaļa sālnīciņa rupju, mitru sāli iekšā. (..)

Otru mājas galu aizņēma ēka. Tā bija pārdalīta uz pusēm: viena puse saimniekiem, otra – **saimēi**. No priekšnama pār augstu sliekšni vispirms tika saimes pusē. Ēkas durvīm nebija kliņģa, tikai glums, nodilis aizšaujamais. Starp saimes un saimnieka istabu gan bija siena un arī durvis cirstas, bet pašu durvju nebija.

Katrā pusē taisni pašā vidū bija izraktas dziļas bedres burakiem, griežņiem un kartupeļiem. Arī burkāni tur stāvēja. Pār bedrēm uzlikti tik šķērsām daži dēļīši, un vajadzēja zināt un pastāvīgi prātā turēt, ka ēkas vidū ir pagrabs, lai tajā neiekristu.

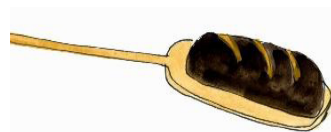
Cieti – šeit: aizvērtas ciet.

Kambarītis – neliela telpa, istabiņa.

Aizgalds – nodalījums telpā.

Saime – kalpi lauku saimniecībā.

Saimes istaba – telpa, kurā dzīvoja kalpi un kalpones.

4. attēls. Maizes lāpsta

Mūsmāju **sētsvids** bija apaudzis ar zaļu zālīti; tikai balti, izmīti celiņi aizstiepās no istabas durvīm uz saimnieku klēti, uz kalpu klēti, uz vāgūzi un uz aku. Uz aku gāja visplatākais un visbaltākais celiņš. Plata bij arī **teka** uz saimnieku klēti, bet tā nebija tik tīra kā citas, jo pa to vajadzēja nogriezties arī uz laidaru.

(..)

Ap žeperainiem kociņiem vijās **turku pupas**. Lieli tumšlapaini jurgīņu krūmi rieta jau ziedus kā zaļas pogas. (..)

Istabas galā kuploja koku dārzs, aptaisīts ar slitiņu. Tur stāvēja četri lieli bērzi, balti un stalti, nokāruši lipīgi zaļās lapu pīnes uz jumta un gar sienu līdz logiem, un vēl zemāk. Pavasaros tiem laida sulas, bet nedaudz dienu tikai, lai koki nekļūtu vārgi. Tad caurumus aizsita ar sausa koka tapām.

Zem bērziem čemurojās zaru zaros vecs pliederu krūms. (..)

Čermūkste bij pārkārusies sētai un akai pāri, kā spoguļoties gribēdama. Akas švierts aizvien braucēja viņas zarus, kad ūdeni smēla. (..)

Istabas rītu galā bij no smiltīm sabērsts, ar vecu balķi norobežots zavoliņš. Uz zavoliņa saulainos svētdienas rītos gozējās viens otrs, dažreiz pat visa mājas saime. Tad zavoliņš likās skaistākā vieta pasaulē.

Turpat zavoliņa priekšā bij saimniecei buraku dārziņš. Te ēkas galā mājai nebij logu, tāpēc zeme ar katru dienu kļuva treknāka un treknāka. Buraki auga kā gaiļi, vai no zemes laukā gāzdamies. (..)

Sētsvids – sētas vidus; pagalma, sētas vidējā daļa.

Teka – taka, celiņš.

Turku pupas – kāršu pupas; pupas, kurām nepieciešams balsts, ap ko vīties.

5. attēls. Turku pupas

Klētis. Tā bija vesela ēku grēda, pamazām sabūvēta **vienā laidā**.

Galā, pie pašiem laidara vārtiem, bij saimnieku jaunā klēts. (..)

Klētij blakām bij mazs vāgūzīts, soļu piecu plats aizgaldiņš. Ja kādreiz tajā iestūma goda ratus, tad tikko varēja vairs garām aizlīst, kad gāja pie miltu tīnes.

Tad nāca kalpu klēts. Tai nebij kārtīgi aiztaisītas kraškas. Pār sijām bija tikai

6. attēls. "Riekstiņi": klēts/Latvia Travel

šķērsām pārliktas dažas kārtis, uz kurām stāvēja sasviestas dažādas darba lietas: kūlīšos sasieta grābekļi, sakumi, dakšas, **izkaptskāti**. (..)

Gar sienām stāvēja dažādas **lādes**, tīnes, skapji un skapīši. Pa starpām dažādi **toverīši**, kastītes, kubuliņi, vanniņas, muldas, baļļas un spaņņi gan šauriem, gan platiem virsiem, gan koka, gan dzelzs stīpām, striķa un drāts pasaiņiem.

Sienās bija daudz **vadžu** un uz tiem sakrauti šķiet, nītis, skali. Uz šiem pašiem vadžiem arī karājās sukātu linu grīstes, pastalu auklu buntas, dzijas gabali un kulēs sabāzta vilna. Vēl tur karājās dažādas ārstniecības zāles, sasietas kūlīšos: bišu krēsliņi, sausie aši, pelenes, apdziru zāles, drudža zālītes, kurpītes un – kas gan viņām visām vārdus zina!

(..)

Zirgu stallī bija ieejams pa galu. Tam bija brūni krāsotas durvis, un virs durvīm jau notālēm spīdēja sarkana skārda plātīte. (..)

Un tad nāca govju stallis. Tas bij visskaistākais. Jo šķūnī siens plaka un uz staļļa augšas salmi dila, jo augstāk cēlās stallī mēsli. Nāca pavasars, un Raibaļa, kura stāvēja pie pašām durvīm, jau varēja kaklu pakasīt pie palodas. – Bet tad stalli nolīdzināja, labu daļu mēsli izveda, un nu bij jāiztieks līdz vasarai.

(..)

Tādas bija Mūsmājas. (..)

Vienā laidā – *šeit*: vienotā kopumā.

Tīne – liels, apaļš koka trauks ar vāku.

Izkapts – darbarīks pļaušanai.

Lāde – koka kaste ar atveramu vāku mantu, piemēram, drēbju glabāšana.

Toveris – apaļš vai iegarens liels koka trauks.

Vadzis – kāsis, ko iedzen sienā vai piestiprina pie sienas kāda priekšmeta pakarināšanai, piemēram, apģērba pakarināšanai.

Pūne – piebūve (piemēram, pie kūts); arī īpaša neliela celtne bez griestiem un grīdas (parasti siena, salmu glabāšanai).

Klētis – celtne graudu uzglabāšanai.

Vāgūzis – saimniecības ēka darba rīku, pārvietošanās līdzekļu (piemēram, ratu, ragavu) novietošanai.

Zirgu stallis – saimniecības ēka zirgu mitināšanai

Govju stallis – govju kūts.

7. attēls. Miltu tīne.

8. attēls. Pļāvējs ar izkapti.

9. attēls. Lāde

10. attēls. Toveris.

3.2. Lasi teikumus! Ar kuru no dotajiem vārdiem tu aizvietotu vārdu “apvidus” katrā teikumā?

1. Latvijā ir daudz senu mājas vārdu. Katrā **apvidū** ir savi īpaši mājas vārdi.
2. Šajā **apvidū** ir daudz mežacūku, tāpēc ap mājām ir izturīgi žogi.
3. Šajā **apvidū** kādreiz bija daudz vilku, tāpēc ir tādi māju nosaukumi kā “Vilkagravas”, “Mežavilki”, “Vilkurogas”.
4. Sensenos laikos gandrīz katrā **apvidū** runāja mazliet citādi.

Izmanto vārdnīcu!
APVIDVĀRDS

rajons
vieta
apgabals
puse

3.3. Skaidro vārda “apvidus” nozīmi! Meklē tā sinonīmus vārdnīcā www.letonika.lv!

4. uzdevums. *Strādā mācību grupā!*

4.1. Caurskatiet vēlreiz lasīto teksta fragmentu!

Izrakstiet no tā nesaprotamos vārdus!

4.2. Kopā ar skolotāju skaidrojiet nesaprotamo vārdu nozīmi!

Kuri no tiem ir apvidvārdi? Ar kuriem vārdiem tos varētu aizstāt?

4.3. Meklējiet neskaidros vārdus vārdnīcā! Veidojiet apvidvārdu minivārdnīcu tabulā! Vārdus rakstiet pamatformā un kārtojiet alfabēta secībā!

Vārdnīcu ērtāk veidot datorā.

Kad vārdi un skaidrojumi tabulā ierakstīti, tos viegli sakārtot alfabēta secībā.

Ieteikums: vārdnīcu papildini ar attēliem!

1. tabula. Apvidvārdi

Apvidvārds	Vārda skaidrojums vai sinonīms	Attēls

4.4. Atstāstiet lasīto teksta fragmentu klasesbiedriem! Aizstājiet apvidvārdus ar literārās valodas vārdiem!

5. uzdevums.

Izmantojot vārdnīcu, veido apvidvārdu krustvārdu mīklu!

Uzdod to atminēt saviem mājiniekiem! (Krustvārdu mīklu vieglāk izveidot, sakārtot un papildināt elektroniski.)

6. uzdevums.

Atbildi uz jautājumiem!

- Kāda ir tēlojuma galvenā doma? Kuri teikumi tekstā to atklāj?
- Kāpēc teksta virsraksts ir “Mūsmājas”?

7. uzdevums.

Izmanto vārdnīcu!
APLOKSNE
VĒSTULE

Izmanto atgādes
“ES RAKSTU VĒSTULI”,
“ES NOFORMĒJU APLOKSNI
UN IEVIETOJU VĒSTULI”!

- 7.1.** Kuri vārdi tekstā palika neizskaidroti? Kādi jautājumi tev radās par Jāņa Jaunsudrabiņa mājām un dzīvi, par rakstnieka muzeju?
- 7.2.** Raksti melnrakstu vēstulei, kurā lūdz muzeja “Riekstiņi” vadītāju izskaidrot Neretas novada apvidvārdus!
- 7.3.** Novērtē savu darbu!
- 7.4.** Lūdz klasesbiedru izlasīt tavas vēstules teksta melnrakstu un norādīt uz to, kas tev izdevies, un uz kļūdām, ja tādas ir saskatījis!
- 7.5.** Veic labojumus un raksti vēstuli tīrrakstā! Uz aploksnas raksti saņēmēja un sūtītāja adresi! (Muzeja adresi tu jau meklēji, veicot 2.4. uzdevumu.)

2. tabula. Pašvērtējums 7. uzdevuma izpildei

Vēstule			
	Nē	Jā	Ir uzlabots
Izvēlējos atbilstošu papīru.			
Vēstule ir tīra, uzrakstīta glīti un kārtīgi.			
Atstāju brīvas, neaprakstītas malas.			
Lapas augšējās daļas vidū ir sveiciens vai uzruna.			
Vēstules tekstu un katru jaunu domu sāku ar atkāpi.			
Vārdus <i>Tu</i> un <i>Jūs</i> rakstu ar lielo sākumburtu.			
Vēstules beigās ir paraksts un datums.			
Vēstuli pārlasīju un izlaboju pamanītās kļūdas.			

Aploksne			
	Nē	Jā	Ir uzlabots
Uzrakstīju saņēmēja adresi pareizā vietā.			
Uzrakstīju sūtītāja adresi pareizā vietā.			
Rakstot adreses, ievēroju pareizu secību.			
Adreses uzrakstīju glīti, salasāmi.			
Aploksne ir tīra, nesaburzīta.			

8. uzdevums.

8.1. Spēlfilma “Puika” uzņemta pēc Jāņa Jaunsudrabiņa “Baltās grāmatas”.

Filmas galvenais varonis ir kalpu zēns Jānis, un filmā rādīta viņa dzīve lauku sētā gada garumā 19. gadsimta beigās.

Noskaties filmas “Puika” fragmentu! Vēro lauku mājas, to iekārtu, sadzīves apstākļus!

Izmanto vārdnīcu!
APRAKSTS

Izmanto atgādni
“ES RAKSTU APRAKSTU”!

8.2. Veido aprakstu par lauku mājām 19. gadsimtā, izmantojot lasīto un redzēto informāciju! Salīdziniet to ar dzīvi mūsdienās! Aprakstā iesaistiet apvidvārdus no mācību grupā izveidotās vārdnīcas! Kopā ar skolotāju veido apraksta plānu!

8.3. Ar skolotāja atbalstu izvirzi kritērijus apraksta vērtēšanai!

8.4. Nolasi savu aprakstu klasesbiedriem! Vērtē savu un klasesbiedru tekstus pēc iepriekš izvirzītajiem kritērijiem!

3. tabula. Apraksta vērtējuma kritēriji

Kritēriji	Nav	Daļēji	Ir